

POMPEİ'DEN ANTİOKHİA'YA FANTASTİK KURGULAR VE GERÇEKÇİ DİŞAVURUMLAR

Dr.Binnur GÜRLER*

Yunan sanatı semboller ve benzetmelerden yoğun biçimde yararlanırken Roma sanatında sembol ve benzetmeler ikinci derecede rol oynar. Atinalıların Perslere karşı savaşında, Bergamalıların Galatlara karşı savaşında benzetmeler kullanılmıştır. Romalılar ise kendilerini imparatorun kişisel imajında görürler. Cumhuriyetin sonundan başlayarak Roma sanatı büyük bir incelik kazanır. Yurttaşlara toplumsal yaşamın kaygılarını unutma, huzurlu ve rahat bir ortamda bedenlerini ve kafalarını dinlendirme imkanı sağlamak için özel hayatın ve çevrenin sanattaki yeri büyür.

Ev, yurttaşın kamu işlerinin çeşitli kaygılarından uzaklaşır sığınabileceği yer olur. Burada kendisine zevkli bir inziva ortamı yaratmaya çalışır. Konut mimarisinde sürekli bir mekan, ışık ve rahatlık arayışı vardır. Evlerdeki duvar resimleri ve mozaikler de mitoloji kadar günlük hayatta tükenmez bir imge kaynağıdır. Romalılar estetik kaygılarla değil, ama sosyal hayatı yansıttıkları için, günlük hayattan alınmış sahneleri tasvir etmeyi severler. Bunlar son derece sade fakat hayat doludur. Meslek etkinlikleri, kırsal hayat, özellikle zanaatçıların ve tacirlerin hayatı, bir pazar yerinde mallarla kaplı tezgahlar, müşterilerle yapılan pazarlıklar gibi. Halkın katıldığı her türlü eğlence de sanatçılar için tükenmez bir esin kaynağıdır. Bu sanat günlük hayatın bir aynası olarak, imparatorluk sınırları içinde

* Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi.

¹ Mortimer Wheeler, Roman Art And Architecture, New York 1991,182.

yaşayanların zahmetleriyle yaşama sevinçlerini doğrudan yansıtmayı başarır.

Yeni bulgular resim konusunda imparatorluk geneli için daha geniş fikir vermektedir fakat uzun süre bu resimlerin hemen hemen tek kaynağı Pompei evleri olmuştur.² Pompei örnekleri İ.Ö.2.yüzyıldan İ.S.79'a kadar Roma dekoratif resminin gelişimini çizer. Bunlar Hellenistik resmin ikinci el kanıtlarıdır. Çağına ve çevresine ait bir sanat olmasına rağmen gereksiz tekrarlar da içeren akademik bir geleneğe sahiptirler.

Duvarların farklı renklerdeki mermer plakalar gibi boyandığı Birinci Pompei stili, Roma iç dekorasyonunun temellerini oluşturur. Duvarların mimari perspektif çizimleriyle daha geriye çekilmiş hissi verdiği İkinci Pompei Stili bu basit şema üzerine oturur. Hellenistik tiyatro tasarımlarından alınan görünüm, parklara, bahçelere, sütunlar arkasından manzaralara ve figürlü sahnelere açılır.³ Pompei'deki Mysterler Villası'nın büyük friz resimleri buna en iyi örnektir (Resim 1).

Birçoğunun kaynağı Yunan olan bu resimlerin Roma versiyonlarında orijinal olandan farklı yanı saptamak ve resimlerdeki Roma elemanlarını çıkartmak kolay değildir. Bu problem İkinci stile giren kompozisyonlarda açıkça görülür. Mysterler Villası'ndaki Dionysiak friz böyledir. Figürler açıkça Hellenistik sanatın ruhunu taşırlar (Resim 1). Bununla beraber kompozisyon Roma dönemi

² Micheal Grant, The Art And Life of Pompei And Herculaneum, Milan 1979, 1-6; C.M.Dawson, Roman Campanian Mythological Landscape Painting, New Haven 1944, 24-31; K.Schefold, Pompejanische Malerei, Sinn Und Ideengeschichte, Basel 1952. 1 vd.; M.M. Gabriel, Masters Of Campanian Painting, New York 1952, 16-23; A.Maiuri, Roman Painting, Geneva 1953, 7 vd.; K.Schefold, Die Wände Pompejis, Berlin 1957, 1 vd.; M Brion, Pompei And Herculaneum, New York 1960, 1 vd.; A.Maiuri, Pompei, Novara 1961, 9-16; M.Grant, Cities of Vesuvius, London 1971, 1 vd.; T.Kraus, Pompei And Herculaneum New York 1975, 1 vd.

³ The Book Of Art, Volume 1, Origins Of Western art, Milan 1966, 34.

özelliğidir. Dekorasyonun şemasında sanatçı zengin motifleri, figürlü frizleri, panelleri, manzaraları, natürmortları ve portreleri kullanmıştır.⁴ Manzara resimlerine ilginin artması Geç Hellenistik dönemin başlıca özelliğidir. Erken imparatorluk döneminde ressamlar boşluk ve perspektif problemleriyle ilgilenmişlerdir.⁵ Çizgisel ve hayali perspektifte başarı sağlayamamışlardır. Bununla beraber çeşitli görsel etkilerin yaratılmasında uzun bir yol katetmişlerdir. Birçok manzara resmi, av sahneleri ve özellikle Troya atının da içinde yer aldığı Troya kenti betimlemesi en iyi örneklerdir. İzlenimci stil olarak adlandırabileceğimiz bu resimlerde figürler renk darbeleriyle, ışık ve gölge etkisiyle boyanmıştır.

Pompeili sanatçılar fantastik bir dünya yaratırlar. Bir yandan cesaretlerini korurken diğer yandan pratiktirler. Hareket ve atmosfer konusunda izlenimcidirler. En iyi oldukları konu modern bir hava taşıyan Campania manzaraları ya da kent görüntüleridir. Manzaralarda modern anlatım çok yaygındır. İnce ağaçlar, kayalar ve mimari elemanlar tiyatroya bir düzendedir. Park sahneleri (Resim 2), tapınaklar, yapılar, limanlar, yatayda devam eden engebeli tepeler, sürüler kır hayatına ilişkin uğraşlar romantik hava taşır.⁶

Dekoratif resimde sonraki moda duvarların bir kısmını tamamen boşaltmak ya da düz yüzeyleri fantastik mimari motiflerle panellere bölmektir. Duvar dekorasyonundaki bu kapalı stil boyalı çerçeveler ve panel resimlerle birleştirilmiştir. Sonraki stilde ise tekrar zeminde mimarinin barok görüntüsü ortaya çıkar.

Kır hayatına direkt ya da duygusal bütün bu ilişkiler ve çağdaşları Dördüncü Pompei Stili olarak adlandırılan fantastik baroktur. Boşlukta oluşturulmuş fantastik bir mimari stildir. Elde edilebilir olanlar ve inanılmayacak süsler sofistikete kasaba evlerinin duvarlarını ışıklandırır, genişletir. Yanyana getirilen nesnelere inorganik bir kompozisyon sağlanır. Geriye çekilmiş iç mekanlar

⁴ The Book of Art, Volume 1, 35.

⁵ Mortimer Wheeler, a.g.e., 191.

⁶ Mortimer Wheeler, a.g.e., 197.

süslemelerle doldurulur. Çizgideki ve renkteki perspektif sonsuzluk sağlar.⁷ Maiuri, etkinin tiyatro dekorlarından alındığını belirtir.⁸ Bu tür betimlemelerde organik dünyanın kendisi unutulmuştur. Betimlenen yerler Roma'ya ait olan büyümlü yerlerdir (Resim 3).

Pompei'deki İkinci ve Dördüncü Stillerdeki perspektif görünümmler ve manzaralar, Roma zevkinin mimari görüntüleri doğa görüntülerini genişletmek için kullandığını gösterir. Tüm manzaralar bir fantazi ile örülmüdüür. Bazı manzara resimleri ise antik topografi için önemli olduklarından belge niteliğindedir.

Modelden çalışan sanatçılar, Üçüncü ve Dördüncü Pompei Stillerinin karışımıyla büyük panel resimlerinde bugün kaybolmuş Yunan resim şaheserlerinden izler taşırlar. Şüphesiz bunların birçoğu Klasik ve Hellenistik dönemin ünlü Yunan resimlerinden kopya edilmiştir. En tipik örnek Perseus ve Andromeda'yı gösteren resimdir.⁹ Geriye dönüşler ve bu çalışmalarda kaynaklık eden edebi eserler vardır.¹⁰ Üçüncü Stilin öncüleri Yunan levha resminin izleyicileridir. Bu resimlerde figürler mümkün olduğu kadar azdır ve renkli bir fon üzerinde tamamen rölyef hissi verecek biçimde yeralırlar.¹¹

Kolay uygulamalardan bazılarında ise natürmort ya da çeşitli ev eşyaları görülmüür. Fantastik elemanlar özgürce kullanılmıştır.

Birçok resim idealizm ve realizm arasındaki kesin kontrastı verir. Fantastik kurguların karışısında Pompei'deki evlerin sahiplerinin portreleri yeralıır.¹² Realizm ile hayali anlatımlar içiçedir. İ.S.79'daki Pompei felaketinden sonra Roma resminin gelişimi hakkındaki başvurular parçalar halindedir. Genelde dekorasyonun temel şeması

⁷ Mortimer Wheeler, a.g.e., 200.

⁸ A.Maiuri, a.g.e.,49.

⁹ The Book of Art, Volume 1, 37.

¹⁰ Mortimer Wheeler, a.g.e., 204-205.

¹¹ Th.Wiegand, Antike Fresken, München 1943, 8.

¹² Th.Wiegand, a.g.e. Tafel VII, X.

aynıdır. İ.S.2.yüzyılın ilk yarısında açık ve kesin konturlarla verilmiş bir klasisizm ortaya çıkar. Bunu yüzyılın ikinci yarısındaki izlenimci tarz takip eder.

Pompei freskoları Roma döneminin başlangıcına ait kanıtlar sunar. İtalya'daki bazı kiliselerde korunmuş olan örnekler ise İ.S.5. ve 6. yüzyıllara aittir. İ.S.2., 3. ve 4. yüzyıl resminin özelliklerini ise Antiokhia'daki mozaiklerden öğreniriz.¹³ Bu mozaikler resim tarihinin önemli bir kısmını tamamlar.

Antiokhia'daki mozaikli zeminler "Alexandria Stili"ndedir. Bu stil ilk kez Antiokhia'da görülür ve Anadolu'nun Neo-Antik okulunun karakteristik etkileri altında bir gelişim çizgisi izler.¹⁴

Mozaiklerin çoğu lüks villaların ve kamu yapılarının zeminlerini süslemekteydi. Bunlar buldukları döşemenin mimari bölünmesine göre düzenlenmişti. Roma dönemi mozaiklerinde dekoratif amacın, konunun ya da anlatılan sahnenin resimsel gerçeğinden daha üstün tutulduğu da olmuştur. Buna rağmen bitkisel ve geometrik desenli, birbirinden güzel birçok mozaik yanında klasik bir tablo kadar başarılı Okeanos ve Thetis, Iphigeneia, Andromeda, Dionysos, Zeus ve Ganymedes, Orpheus, Narkissos, Çocuk Herakles ve dört mevsim mozaikleri, çeşitli av sahneleri, mitolojik olay ve kahramanlara ait mozaikler birer şaheser sayılırlar. Mozaikler aynı zamanda o devrin günlük hayatı, aletleri ve giysileri hakkında da bilgi verirler.¹⁵

Boynunda taşıdığı kavalı, başında şapkası ve elinde sopasıyla kayanın üzerine oturmuş, sudaki aksine seyre dalmış Narkissos, üzerinde kısa tüniği, ayaklarında uzun konçlu botlarıyla ormanda dolaşan ve umutsuzca Narkissos'u seyreden su perisi Ekho. Tuttuğu balıkları omuzundaki sopanın iki ucundaki filelere koymuş zenci

¹³ D.Levi, Antioch Mosaic Pavement I, II, Princeton 1947.

¹⁴ G.Downey, Ancient Antioch, Princeton 1961, 65-66.

¹⁵ G.Downey, a History of Ancient Antioch in Syria From Seleucus to The Arap Conquest, Princeton 1961, 17-19; G.Haddad, Aspect of Social Life In Antioch In The Hellenistic-Roman Period, New york 1949.

balıkçı, başında şapkası, beline doladığı küçük kumaş parçasıyla dönemin balıkçı tipi hakkında fikir verir. Bir mozaikte domuz avlamış avcılar, bir başkasında tiyatro oyunundan bir sahne vardır. Çiftlik, köy yaşamı, kır hayatı gibi konuları içeren mozaiklerde dönemin perspektif anlayışına uygun ve gerçekçi bir biçim yansımaktadır. Dış çevre anlatımları kadar ev içi betimlemeleriyle de Pompei resim sanatına paralellik gösteren Antiokhia mozaiklerinde ışık-gölge ile derinlik ifadesi yaratılması önemli bir çaba olarak gözlenir.

Antiokhia mozaiklerinde dekoratif olanaklar sınırsızdır. Tasarımcılar ve sanatçılar büyük bir yaratma gücü gösterirler. Bitkisel motifler, kuş ve diğer hayvan motifleri yaygın olmakla birlikte yaratının en yüksek noktası figürlü mozaiklerdir. Tek figürler, başlar, büstler ya da şık kompozisyonlar oluşturulmuştur. Konular öyküler, semboller, edebi eserler ya da mitolojiden kaynak alırlar. Zeminlerin çoğu eski ustaların işlerinin kopyalarıdır.¹⁶ Orijin olarak zemindeki bir resim olan figürlü mozaikler kopya edilen resimle büyük benzerlik gösterirler. Mozaiklerde bazen halıların bazen de yapıların tüm detaylarıyla tekrarlandıkları görülür.

Buradaki kompozisyonların özel tipi kişileştirmelerdir (Resim 4). Mevsimlerin, ruhun büyüklüğünün (megalopsychia) ya da üzüntüden kurutuluşun (amerimnia) kişileştirilmeleri ilginçtir. Ruhun büyüklüğü çok sayıda Yunan filozofunun tartıştıkları bir konudur.¹⁷

Antiokhia'da mitolojik konulu mozaikler büyük bir grup oluşturur.¹⁸ Yunan mitolojisinin zengin kaynakları dekoratif amaçla kullanılmıştır. Paris'in hakimliği, Herakles ve Dionysos, Aphrodite ve Adonis, Polyphemos ve Galatea, Apollon ve Daphne, Zeus ve Europa, Leda ve Kuğu, Dionysos'un yaşamıyla ilgili sahneler yaygındır

¹⁶ Gunilla Akerström-Hougen, "Hellenism In Late Roman Mosaics", The Proceedings Of The X th International Congress Of Classical Archeology Vol II, Ankara 23-30/ IX/1973, TTK basımevi Ankara 1978, 651-652, P1. 191-192.

¹⁷ G.Downey, Ancient Antioch, 42, Fig. 45.

¹⁸ G.Downey, a.g.e., Fig. 28-31.

(Resim 5).

Yunan trajedilerinden sahneler de Antiokhia'nın zemin mozaiklerinde hayat bulur.¹⁹ Homeros ve Euripides Antiokhia'da en popüler olanlardır. Iphigenia Aulis'deden konusunu alan sahne anlatı içindeki bir anı gösterir (Resim 6). Bir başka zeminde konusunu Helen'den alan bir sahne vardır. Fakat en çok dikkati çeken zeminler Euripides'in beş oyunundan konularını alan panellerdir. Konular aşk acılarıdır. Birinde Phaedra'nın dadısının Hipolytus'a verdiği aşk mektuplarını gösteren sahne Hipolytus oyunundan alınmıştır. Euripides'in kayıp oyunu olan Meleager'den alınan sahnede Meleager ve Atalanta'nın domuz avı gösterilir.

Edebi eserlerden konusunu alan mozaiklerin yanı sıra bazı mozaiklerde kültler ve filozofik fikirler de yer alır. Günlük hayattan temalar içeren ya da pastoral konulu olan zemin mozaikleri konu zenginliğini gösterir.

Manzaralar, şehir görünümleri, portreler, tiyatro sahneleri, mitolojik olaylar, kişileştirmeler, kahramanlar, günlük yaşantı içinde insan, yani gerçeğe fantazi, Pompei freskoları ve Antiokhia mozaikleriyle İ.Ö.2.yüzyıldan İ.S.4. yüzyıla kadar olan zaman dilimine yaşantısının ve düşüncesinin görsel kanıtları olarak izlenirler.

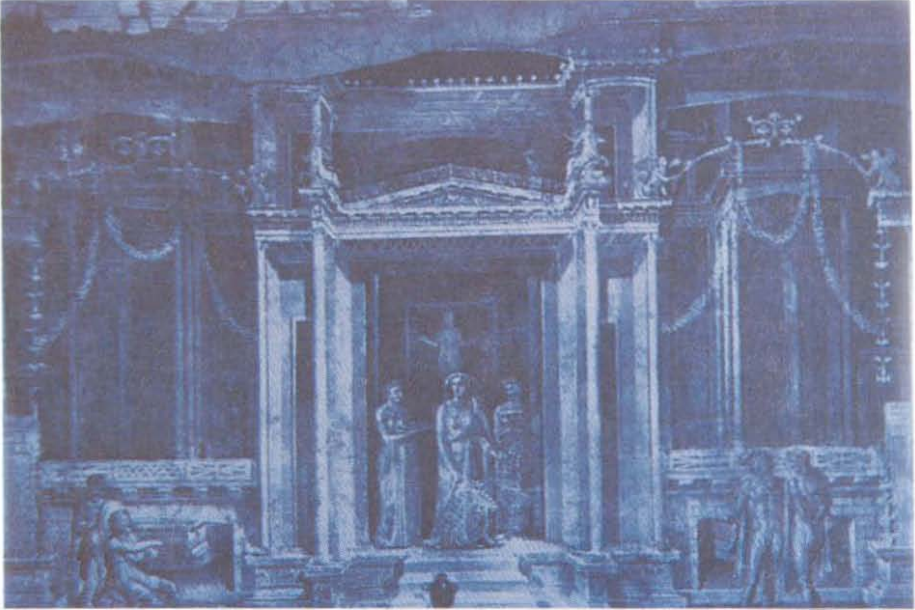
¹⁹ G.Downey, a.g.e., Fig.25, 26.



Resim 1- Pompei Mysterler Villası, Friz (L. Curtius, Die Wandmalerei Pompejis, New York 1972, Tafel I)



Resim 2- Pompei. Frutteto Evi. Duvar süslemesi
(L.Curtius, Die Wandmallerei Pompejis, New York 1972, Tafel IV)



Resim 3- Pompei. Euripides'in Iphigeneia Aulis'desinden sahne.
(L.Curtius, Die Wandmalerei Pompejis, New York
1972, Tafel IX)



Resim 4- Antiokhia, Deniz Mozaïği
Antakya Müzesi



Resim 5- Antikhia. Sarhoş Dionysos Mozaïği
Antakya Müzesi



Resim 6- Antiokhia. Euripides'in Iphigeneia Aulis'tesinden sahne.
(G.Downey, Ancient Antioch, Princeton 1961, Fig 22)